

АНАЛІЗ застосування судами такого виду кримінального покарання, як штраф (витяг) *

Інтеграція України як незалежної держави у світову спільноту, її вступ до Ради Європи у 1995 р. спричинили зміни карної політики, одним з основних напрямів якої є гуманізація кримінального покарання.

Система покарань у Кримінальному кодексі України (далі — КК) містить достатньо каральних заходів, не пов'язаних з позбавленням волі.

У сучасних умовах боротьби зі злочинністю в Україні важлива роль відводиться штрафу як виду кримінального покарання.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 53 КК **штраф** — це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині цього Кодексу, з урахуванням положень ч. 2 цієї статті.

Отже, штраф є видом покарання, який передбачає обмеження майнових прав засудженого і полягає в грошовому стягненні, що накладається судом у випадках і межах, встановлених в Особливій частині КК.

Внесенням змін на підставі Закону від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» (далі — Закон № 4025-VI) штраф віднесено до покарання, яке є найбільш поширеним у санкціях статей Особливої частини КК, що зумовлює часте його застосування як кримінального покарання. У зв'язку з цим питання, пов'язані з правильним призначенням та виконанням такого виду покарання, як штраф, є актуальними в судовій практиці.

Аналіз судової статистики та вивчення судової практики застосування судами такого виду кримінального покарання, як штраф, у тому числі

з огляду на Закон № 4025-VI, проведено відповідно до п. 3. ч. 1 ст. 40, п. 2 ч. 1 ст. 44¹ Закону від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судову систему в Україні» (у редакції Закону на час підготовки аналізу) з метою виявлення проблем і труднощів у застосуванні судами законодавства та напрацювання відповідних пропозицій щодо їх вирішення.

Аналіз статистичних даних

За даними Державної судової адміністрації України (далі — ДСА), у 2012 р. за вироками, що набрали і не набрали законної сили, судами першої інстанції було застосовано штраф як основний вид покарання до 25 тис. 249 осіб. Питома вага осіб, до яких застосовано штраф як основний вид покарання, від кількості осіб, щодо яких суди постановили обвинувальні вироки, становить 13,6 %. Як додатковий вид покарання суди застосували штраф до 331 особи.

У 2013 р. за вироками, що набрали і не набрали законної сили, суди по першій інстанції застосували штраф як основний вид покарання до 29 тис. 624 осіб, що на 17,3 % більше, ніж у 2012 р., їх питома вага від кількості осіб, щодо яких постановлено обвинувальні вироки, становить 20,2 %. Як додатковий вид покарання судами застосовано штраф до 486 осіб, що також на 46,8 % більше, ніж у 2012 р.

За даними ДСА, у 2012 р. за вироками, що набрали законної сили, суди застосували штраф як основний вид покарання до 23 тис. 651 особи, їх питома вага від кількості осіб, щодо яких постановлено обвинувальні вироки, становить 14,5 %, як додатковий — до 320 осіб. Найчастіше застосовувався штраф: за злочини проти власності (статті 185—198 КК) — до 9 тис. 526 [104]¹ осіб;

* Матеріал до друку підготовлено суддею Верховного Суду України **М.Р. КЛІМЕНКО**, начальником відділу вивчення судової практики управління вивчення та аналізу судової практики **Л.В. ГАВРИЛОВОЮ** і головним консультантом цього управління **Т.В. КОЖАНОВОЮ**.

¹ Тут і далі у квадратних дужках зазначено кількість осіб, до яких застосовано штраф як додатковий вид покарання.

за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (статті 305—327 КК) — до 5 тис. 982 [27] осіб; за злочини у сфері господарської діяльності (статті 199—235 КК) — до 1 тис. 688 [23] осіб; за злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (статті 338—360 КК) — до 961 [4] особи. Також призначено штраф: за злочини проти громадської безпеки (статті 255—270 КК) — до 807 [4] осіб; за злочини проти довкілля (статті 236—254 КК) — до 807 [2] осіб; за злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (статті 157—184 КК) — до 669 [3] осіб; за злочини проти громадського порядку та моральності (статті 293—304 КК) — до 749 [8] осіб; за злочини проти життя та здоров'я (статті 115—145 КК) до 741 [13] особи; за злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (статті 276—292 КК) — до 702 [6] осіб; за злочини у сфері службової діяльності (статті 364—370 КК) — до 578 [119] осіб; за злочини проти безпеки виробництва (статті 271—275 КК) — до 203 [1] осіб; за злочини проти правосуддя (статті 371—400 КК) — до 155 [4] осіб; за злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) (статті 402—435 КК) — до 30 [1] осіб; за злочини у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (статті 361—363¹ КК) — до 20 осіб; за злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації (статті 328—337 КК) — до 13 осіб; за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи (статті 152—156 КК) — до 1 особи (ст. 152 ч. 1 КК).

За даними ДСА, у 2013 р. за вироками, що набрали законної сили, суди застосували штраф як основний вид покарання до 24 тис. 592 осіб, що на 4 % більше, ніж у попередньому році, їх питома вага від кількості осіб, щодо яких постановлено обвинувальні вироки, становить 20 %, як додатковий — до 340 осіб, що на 6,3 % більше, ніж у 2012 р. Найчастіше застосовувався штраф: за злочини проти власності (статті 185—198 КК) — до 8 тис. 526 [111] осіб; за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (статті 305—327 КК) — до 5 тис. 104 [23] осіб; за злочини проти життя та здоров'я (статті 115—145 КК) — до 4 тис. 478 [18] осіб; за злочини проти авторитету органів державної вла-

ди, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (статті 338—360 КК) — до 1 тис. 120 [6] осіб; за злочини у сфері господарської діяльності (статті 199—235 КК) — до 907 [22] осіб; за злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (статті 276—292 КК) — до 862 [4] осіб. Також призначено штраф: за злочини проти довкілля (статті 236—254 КК) — до 744 осіб; за злочини у сфері службової діяльності (статті 364—370 КК) — до 741 [135] особи; за злочини проти громадського порядку та моральності (статті 293—304 КК) — до 667 [3] осіб; за злочини проти громадської безпеки (статті 255—270 КК) — до 543 [2] осіб; за злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (статті 157—184 КК) — до 538 [2] осіб; за злочини проти правосуддя (статті 371—400 КК) — до 160 [9] осіб; за злочини проти безпеки виробництва (статті 271—275 КК) — до 99 осіб; за злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) (статті 402—435 КК) — до 53 [3] осіб; за злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації (статті 328—337 КК) — до 32 [1] осіб; за злочини у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (статті 361—363¹ КК) — до 14 [1] осіб; за злочини проти волі, честі та гідності особи (статті 146—151 КК) — до 4 осіб.

Згідно з даними ДСА, у 2012 р. за вироками, що набрали законної сили, застосовано штраф як основний вид покарання до 558 неповнолітніх осіб, їх питома вага від кількості неповнолітніх осіб, щодо яких постановлено обвинувальні вироки, становить 6,2 %. Як додатковий вид покарання суди застосували штраф до 3 неповнолітніх осіб. Застосовано штраф: за злочини проти власності (статті 185—198 КК) — до 387 [2] осіб; за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (статті 305—320 КК) — до 112 [1] осіб; за хуліганство (ст. 296 КК) — до 17 осіб; за умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК) — до 5 осіб; за незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК) — до 3 осіб.

За даними ДСА, у 2013 р. за вироками, що набрали законної сили, застосовано штраф як основний вид покарання до 468 неповнолітніх осіб, що на 16,1 % менше, ніж у 2012 р., їх питома вага від кількості неповнолітніх осіб, щодо яких постановлено обвинувальні вироки, становить 7,9 %. Як додатковий вид покарання суди застосували штраф до 1 неповнолітньої особи, що на

66,7 % менше, ніж у попередньому році. Зокрема, призначено штраф: за злочини проти власності (статті 185—198 КК) — до 313 [1] осіб; за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (статті 305—320 КК) — до 55 осіб; за хуліганство (ст. 296 КК) — до 18 осіб; за незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК) — до 9 осіб; за умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК) — до 1 особи.

У статистичних звітах ДСА немає даних щодо матеріалів про розстрочку та заміну штрафу іншим покаранням чи іншого покарання штрафом, звільнення від відбування покарання у виді штрафу.

Аналіз застосування судами законодавства, що передбачає накладення судом штрафу як кримінального покарання

Штраф є одним із видів кримінального покарання, передбачених ст. 51 КК, і посідає перше місце у системі кримінальних покарань та вважається більш м'яким покаранням.

Закон визначає особливі вимоги для призначення такого виду покарання, як штраф та встановлення його розміру.

Відповідно до ч. 2 ст. 53 КК розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі — нмдг)² до п'ятдесяти тисяч нмдг, якщо статтями Особливої частини КК не передбачено вищого розміру штрафу. Водночас за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі нмдг, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу. Суд, встановивши, що такий злочин вчинено у співчасті і роль виконавця (співвиконавця), підбурювача або пособника у його вчиненні є незнач-

ною, може призначити таким особам покарання у виді штрафу в розмірі, передбаченому санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу, без урахування розміру майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу.

Пленум Верховного Суду України у п. 2 постанови від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» (далі — Постанова № 7) роз'яснив, що, призначаючи покарання у виді штрафу або виправних робіт і визначаючи розмір та строки відповідного покарання, суди мають враховувати майновий стан підсудного, наявність на його утриманні неповнолітніх дітей, батьків похилого віку тощо.

Мінімальний розмір штрафу, призначеного за вчинений злочин, у тому числі із застосуванням ст. 69 КК, не може бути нижчий тридцяти нмдг. За вчинення злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі нмдг, суд із підстав, передбачених ч. 1 ст. 69 КК, може призначити основне покарання у виді штрафу нижче від найнижчої межі, встановленої для цього виду покарання в санкції статті (частини статті) Особливої частини КК, але розмір останнього може бути знижений не більше ніж на чверть від найнижчої межі штрафу, встановленої у цій санкції.

Якщо у санкції статті (частини статті) Особливої частини КК, яка встановлює відповідальність за вказані злочини, разом із основним покаранням у виді штрафу в розмірі понад три тисячі нмдг передбачено й обов'язкове додаткове покарання, суд незалежно від наявності обставин, визначених у ч. 1 ст. 69 КК, не може застосувати ч. 2 ст. 69 КК і зобов'язаний призначити це додаткове покарання.

Мінімальний розмір штрафу, який призначається неповнолітньому, становить тридцять нмдг (ч. 2 ст. 53 КК). Максимальний же розмір штрафу для неповнолітнього визначається санкцією статті Особливої частини КК, але не може перевищувати п'ятисот нмдг. Зазначений максимальний розмір стосується і тих випадків, коли неповнолітній вчинив злочин, за який передбачене основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі нмдг (ч. 2 ст. 99 КК).

Відповідно до положень ст. 75 КК, призначаючи основне покарання у виді штрафу, суд не вправі приймати рішення про звільнення від відбування цього покарання з випробуванням.

Згідно з положеннями ст. 70 КК при вирішенні питання про призначення покарання за сукупністю злочинів суд, беручи до уваги вимоги

² Неоподатковуваний мінімум доходів громадян — грошова сума розміром 17 грн, встановлена п. 5 підрозділу 1 розд. XX Податкового кодексу України, яка застосовується при посиланнях на неоподатковуваний мінімум доходів громадян у законах або інших нормативно-правових актах, за винятком норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму доходів громадян встановлюється на рівні податкової соціальної пільги.

статей 65—69¹, 103 КК, повинен призначити покарання (основне, а за наявності підстав — і додаткове) окремо за кожен зі злочинів, які утворюють сукупність, а потім визначити остаточне покарання або шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, або шляхом повного чи часткового складання призначених за окремі злочини покарань. Такий порядок стосується як основних, так і додаткових покарань. Зауважимо, що штраф і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основні покарання складанню з іншими покараннями не підлягають.

Коли за злочини, що утворюють сукупність, призначено основні покарання різних видів, які не підлягають заміні (згідно з ч. 3 ст. 72 КК — це штраф і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю), суд може застосувати принцип поглинення або призначити кожне із зазначених покарань до самостійного виконання. Якщо суд не застосував принцип поглинення одного із цих покарань більш суворим основним покаранням, він повинен включити штраф і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в остаточне покарання разом з будь-якими іншими основними покараннями.

Таким чином, при призначенні штрафу та у визначенні його розміру судам слід керуватися загальними засадами і правилами призначення покарання, передбаченими КК та роз'ясненнями, наданими у Постанові № 7.

Як показали узагальнення судової практики, надіслані апеляційними судами, при призначенні винним покарання у виді штрафу суди в основному дотримуються вимог закону. Хоча трапляються і помилки.

Із проведених узагальнень убачається, що на практиці суди при вирішенні питання про призначення покарання у виді штрафу і визначенні його розміру передусім виходять з оцінки даних про особу.

Досить часто суди призначають покарання у виді штрафу без врахування майнового стану засудженого, відомостей про його сім'ю, наявність утриманців чи інших обставин, що заслуговують на увагу.

Наприклад: Подільський районний суд м. Києва вироком від 8 лютого 2012 р. визнав Ф. винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 318 КК, і призначив покарання у виді штрафу в розмірі сорока нмдг, що становить 680 грн. Призначаючи Ф. покарання у виді штрафу, суд урахував вчинення нею злочину невеликої тяжкості, те,

що вона раніше до кримінальної відповідальності не притягувалась, за місцем проживання характеризується позитивно, вину у вчиненому злочині визнала повністю. Дані про урахування майнового стану винної особи при визначенні розміру штрафу у вироку суду відсутні.

Аналогічно Дарницький районний суд м. Києва вироком від 7 серпня 2012 р. визнав Б. винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15 та ч. 1 ст. 185 КК, і призначив покарання у виді штрафу в розмірі 850 грн. Призначаючи Б. покарання у виді штрафу, суд урахував ступінь тяжкості вчиненого злочину, дані про особу винного, який раніше не мав судимості, позитивно характеризувався. Дані про урахування майнового стану винного, який, як зазначено у вироку, ніде не працює, при визначенні розміру штрафу не враховувались. Крім того, суд першої інстанції, призначивши штраф, вказав про його стягнення у певній грошовій сумі, не зазначивши кратність нмдг.

Шевченківський районний суд м. Києва вироком від 10 травня 2012 р. визнав К. винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК, і призначив покарання у виді штрафу в розмірі сімдесяти нмдг, що становить 1 тис. 190 грн. Призначаючи К. покарання у виді штрафу, суд врахував характер та ступінь тяжкості вчиненого злочину, дані про особу винного, який вперше притягується до кримінальної відповідальності, позитивно характеризується за місцем проживання, та наявність обставини, яка пом'якшує покарання, — щире каяття. Дані про врахування при визначенні розміру штрафу майнового стану К., який, як вбачається з вироку, ніде не працює, відсутні. Також у вироку суд вказав, що К. як особа втратив суспільну небезпечність, однак мотивів такого висновку не навів.

Вознесенський міськрайонний суд Миколаївської обл. вироком від 16 липня 2012 р. за злочин, передбачений ч. 1 ст. 310 КК, призначив П. покарання у виді штрафу розміром 1 тис. 700 грн. При призначенні покарання суд урахував тяжкість злочину та дані щодо особи винного, зокрема про відсутність судимостей та негативної характеристики, а також те, що він щиро покався у вчиненому, і дійшов висновку про можливість виправлення засудженого без ізоляції від суспільства. Разом з тим, призначаючи покарання у виді штрафу, суд не врахував майнового стану засудженого, який не працює. У результаті вивчення надісланих матеріалів встановлено, що у подальшому засуджений сплатив тільки частину штрафу — 800 грн. У зв'язку з цим по-

становою цього ж суду від 16 січня 2013 р. йому замінено несплачену суму штрафу на громадські роботи строком 60 год.

У справі щодо Ю. ухвалою Апеляційного суду Харківської обл. від 26 липня 2012 р. змінено в частині призначення покарання вирок Первомайського міськрайонного суду Харківської обл. від 24 травня 2012 р., яким йому за злочин, передбачений ч. 1 ст. 309 КК, призначено два місяці арешту. Змінюючи цей вирок і призначаючи більш м'яке покарання у виді штрафу розміром 850 грн, колегія суддів судової палати апеляційного суду виходила з того, що Ю. вперше вчинив злочин середньої тяжкості, а також те, що він перебуває на диспансерному обліку в районній лікарні у зв'язку з тяжким захворюванням, яке потребує хірургічного втручання. Дані про врахування майнового стану винного, який згідно з вирокom ніде не працює, при призначенні покарання у виді штрафу в ухвалі відсутні.

У даному випадку насторожує те, що апеляційний суд визнав можливим призначити штраф, не переконавшись у наявності джерел, з яких засуджений може сплатити штраф.

Загальні засади призначення покарання спрямовані на забезпечення індивідуалізації, гуманності та справедливості покарання. Вони є системою найбільш істотних правил і критеріїв, які визначають порядок та межі діяльності суду в призначенні покарання.

Апеляційний суд Хмельницької обл. зазначає в узагальненні, що призначення покарання у виді штрафу судами області без урахування майнового стану підсудного, перебування на утриманні неповнолітніх дітей та наявності заробітків мають масовий характер.

Ось один із прикладів. Дунаєвецький районний суд Хмельницької обл. вирокom від 20 вересня 2012 р. за злочин, передбачений ч. 1 ст. 125 КК, призначив Г. покарання у виді штрафу розміром 510 грн. При цьому суд не взяв до уваги, що засуджена не працює, доходів не має, в неї на утриманні перебувають двоє малолітніх дітей, а стаття, за якою кваліфіковано її злочинні дії, передбачає цілу низку альтернативних санкцій. У подальшому внаслідок неспроможності засудженої сплатити такий штраф постановою цього ж суду від 9 листопада 2012 р. вирок замінений на громадські роботи строком 30 год.

Водночас автори узагальнення звертають увагу і на низку протилежних випадків, коли суди за вчинення злочинів призначають засудженим мізерні покарання у виді штрафу, встановивши при цьому, що вони завдали

значної майнової шкоди, у деяких випадках — на мільйони гривень.

Наприклад, вирокom Деражнянського районного суду Хмельницької обл. від 3 травня 2012 р. П., Б., М.Т., К.С., К.В., Г., Ф., М.О. визнані винними та засуджені за те, що у складі організованої групи вчинили незаконне виготовлення підакцизного товару — спирту. Незважаючи на те, що діями засуджених була спричинена майнова шкода на суму понад 1 млн 500 тис. грн, суд, визнавши цих осіб винними у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 28 і частинами 1, 2 ст. 204 КК, остаточно призначив кожному покарання у виді штрафу розміром 17 тис. грн.

За вчинення злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3 тис. нмдг, розмір штрафу, що призначає суд, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок учинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК.

Прикладом недотримання таких вимог закону є вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 31 травня 2012 р., яким О. за злочин, передбачений ч. 3 ст. 212 КК, призначено покарання у виді штрафу в розмірі 340 тис. грн з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій, строком на два роки, без конфіскації майна; за ч. 1 ст. 366 КК — покарання у виді обмеження волі строком на три роки з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій, строком на три роки. На підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим остаточно визначено О. покарання у виді обмеження волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій, строком на три роки, без конфіскації майна. На підставі ст. 75 КК О. звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком на два роки та покладено обов'язки, передбачені пунктами 3, 4, ч. 1 ст. 76 КК.

В апеляційному порядку кримінальна справа щодо О. не переглядалась.

Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 13 грудня 2012 р. вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 31 травня 2012 р. щодо засудженого О. за ч. 3 ст. 212, ч. 1 ст. 366 КК скасовано, а справу направлено на новий судовий розгляд у зв'язку з тим, що суд першої інстанції,

засудивши О. за ч. 3 ст. 212 КК, належним чином не врахував вимоги ч. 2 ст. 53 КК та призначив покарання у виді штрафу в розмірі 340 тис. грн, тоді як розмір майнової шкоди, завданої вказаним злочинцем, становить 3 млн 173 тис. 582 грн.

Апеляційний суд Черкаської обл. в узагальненні навів інший приклад, коли штраф призначається з дотриманням вимог ч. 2 ст. 53 КК, але виникає сумнів, що засуджений може його сплатити.

Так, вироком Соснівського районного суду м. Черкаси від 15 листопада 2012 р. Л. за злочини, передбачені: ч. 3 ст. 28, ч. 3 ст. 212 КК (в редакції Закону № 4025-VI), із застосуванням положень ч. 2 ст. 53 КК призначено покарання у виді штрафу в сумі 1 млн 35 тис. 729 грн з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих і адміністративно-господарських функцій, строком на два роки та з конфіскацією усього майна, що є його особистою власністю. Від призначеного покарання за інші злочини у зв'язку із закінченням строків давності на підставі ч. 1 ст. 49, ч. 5 ст. 74 КК засуджений був звільнений. Із Л. стягнуто на користь Р. завдані злочинцем збитки у розмірі 5 тис. грн.

Ухвалою колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Черкаської обл. від 12 березня 2013 р. зазначений вирок у частині цивільного позову скасовано, а матеріали направлені на новий судовий розгляд в порядку цивільного судочинства. У решті вирок суду залишено без змін.

Автори узагальнення, наводячи цей приклад, звернули увагу на таке. Оскільки в даній кримінальній справі за ч. 3 ст. 212 КК передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3 тис. нмдг, то місцевим судом правильно визначено розмір штрафу, адже штраф не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок учинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК.

Разом з тим виникають сумніви щодо можливості Л. сплатити в повному обсязі штраф у сумі 1 млн 35 тис. 729 грн у зв'язку з похилим віком та станом здоров'я (інвалід 2 групи), перебуванням на його утриманні неповнолітньої дитини.

Слід зауважити, що законодавець має враховувати загальні цілі кримінального покарання, якими відповідно до ст. 50 КК є, зокрема, виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними нових злочинів. Штраф може сприяти досягненню цих цілей лише тоді, коли кримінальне

покарання у виді штрафу буде для засудженого важким, але у той же час реальним щодо виконання на практиці (тобто штраф має бути таким, щоб засуджений міг його сплатити). Тому невинуватим у КК є такі розміри штрафів, які насправді можуть бути сплачені лише найзаможнішими громадянами країни.

Отже, межі покарання у виді штрафу мають бути чітко окресленими.

Заслуговує на увагу положення КК Польщі, де штраф не призначається, якщо наявні безапеляційні докази того, що доходи винного, його майновий стан або можливості заробітку не дають змоги сплатити штраф і його неможливо буде стягнути у примусовому порядку.

На нашу думку, у ст. 53 КК слід відмовитися від тези, згідно з якою за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3 тис. нмдг, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок учинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. У такому випадку максимальним слід вважати розмір штрафу, передбачений санкцією відповідної статті Особливої частини КК.

Мінімальний розмір штрафу, призначеного за вчинений злочин, у тому числі із застосуванням ст. 69 КК, не може бути нижчим тридцяти нмдг. Проте деякі суди допускають помилки і призначають штраф у значно нижчому розмірі.

Так, вироком Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької обл. від 20 квітня 2012 р. П. за злочин, передбачений ч. 1 ст. 125 КК, призначено покарання у виді штрафу в розмірі 340 грн, хоча мінімальний розмір покарання за цей злочин визначений законодавцем в сумі 510 грн.

Особливістю такого виду покарання, як штраф, є те, що його розмір устанавлюється у певній кількості нмдг.

Апеляційний суд м. Києва повідомив, що вивчення вироків, постановлених районними судами м. Києва, які набрали законної сили, засвідчує, що іноді судді в резолютивній частині вироку по-різному викладають рішення щодо розміру призначеного засудженим покарання у виді штрафу.

Так, деякі судді у вирокі зазначають про призначення покарання у виді штрафу, вказуючи його розмір лише у кількості нмдг.

Наприклад, вироком Подільського районного суду м. Києва від 1 серпня 2012 р. Ц. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК, призначено покарання у виді штрафу в розмірі п'ятдесяти нмдг.

Вироком Солом'янського районного суду м. Києва від 14 серпня 2012 р. Г. за вчинення злочинів, передбачених: ч. 5 ст. 27 і ч. 1 ст. 358 КК, — призначено покарання у виді штрафу в розмірі п'ятдесяти нмдг; ч. 4 ст. 358 КК, — у виді штрафу в розмірі тридцяти нмдг; на підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів, — у виді штрафу в розмірі п'ятдесяти нмдг.

Деякі судді у випадку призначення покарання за сукупністю злочинів вказують про призначення покарання за кожен злочин окремо лише у кількості нмдг, а на підставі ст. 70 КК — у кількості нмдг та у певній сумі грошових коштів.

Наприклад, вироком Печерського районного суду м. Києва від 11 грудня 2012 р. Т. за вчинення злочинів, передбачених: ч. 1 ст. 369 КК, — призначено покарання у виді штрафу в розмірі ста п'ятдесяти нмдг; ч. 2 ст. 15, ч. 4 ст. 27 і ч. 2 ст. 369 КК, — у виді штрафу в розмірі двохсот п'ятдесяти нмдг; ч. 1 ст. 353 КК, — у виді штрафу в розмірі ста нмдг; ч. 4 ст. 358 КК, — у виді штрафу в розмірі п'ятдесяти нмдг. На підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим остаточно призначено покарання у виді штрафу в розмірі двохсот п'ятдесяти нмдг, що становить 4 тис. 250 грн.

Часто судді призначають покарання у виді штрафу, розмір якого зазначається лише у певній грошовій сумі, що не передбачено ч. 2 ст. 53 КК та санкціями статей (частин статей) Особливої частини КК.

Наприклад, вироком Солом'янського районного суду м. Києва від 1 лютого 2012 р. Б. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК, призначено покарання у виді штрафу в розмірі 1 тис. 700 грн.

Вироком Дніпровського районного суду м. Києва від 10 серпня 2012 р. Л. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК, призначено покарання у виді штрафу в розмірі 1 тис. 700 грн.

Вироком Печерського районного суду м. Києва від 30 серпня 2012 р. К. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК, призначено покарання у виді штрафу в розмірі 850 грн.

Вироком Дніпровського районного суду м. Києва від 26 червня 2012 р. Т. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 302 КК, призначено покарання у виді штрафу в розмірі 850 грн.

Апеляційний суд Донецької обл. повідомив, що в 92,3 % суди у вироках одразу вказували

штраф у гривнях, причому непоодинокими були випадки, коли розмір штрафу визначався в сумі, яка не була кратною до певної кількості цілих нмдг.

Оскільки законодавцем для визначення розмірів штрафу в санкціях статей Особливої частини КК використовується така розрахункова одиниця, як нмдг, а у ч. 1 ст. 53 КК зазначено, що штраф — це грошове стягнення, то суд у вироку обов'язково має вказати розмір штрафу у кількості нмдг, установленого законодавством України на час постановлення вироку, а потім визначити його у грошових одиницях.

У вироку в усіх випадках штраф, як і будь-які інші покарання, має бути визначений так, щоб при виконанні не виникло жодних сумнівів щодо його розміру.

Тому правильними є рішення суддів, які, призначаючи покарання у виді штрафу, в резолютивній частині вироку зазначають його в кількості нмдг, а потім у грошовій сумі, здійснивши перерахунок розміру в гривнях, виходячи з вимог закону щодо визначення суми одного нмдг.

Апеляційним судом Одеської обл. в ході узагальнення було встановлено, що однією із системних помилок, які допускали місцеві суди області, є неправильне призначення покарання, передбаченого ч. 1 ст. 366 КК, в редакції закону, який діяв до 1 липня 2011 р., — до набрання чинності Законом від 7 квітня 2011 р. № 3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (далі — Закон № 3207-VI).

Під час розгляду справ цієї категорії траплялося, що суди при призначенні основного покарання у виді штрафу застосовували і додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, що санкцією цієї частини статті не передбачено.

Одним із таких прикладів є вирок Приморського районного суду Одеської обл. від 13 травня 2012 р., яким П. за дії, вчинені в березні 2011 р., суд призначив покарання за ч. 1 ст. 366 КК у виді штрафу в розмірі 850 грн з позбавленням права обіймати керівні посади строком на один рік, хоча додаткове покарання, передбачене санкцією ч. 1 ст. 366 КК, яка діяла на час учинення злочину, суд мав право призначити засудженому лише при призначенні основного покарання у виді обмеження волі.

Аналогічні помилки були допущені судами Хмельницької обл., до того ж вони мали системний характер.

Наприклад, вироком Славутського міськрайонного суду від 5 квітня 2012 р. за злочини, передбачені ч. 1 ст. 172, ч. 1 ст. 175, ч. 1 ст. 366 КК, із застосуванням ст. 70 КК С. призначено покарання у виді штрафу в розмірі 9 тис. грн з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, строком на два роки, хоча застосування до основного покарання у виді штрафу додаткового у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю санкцією ч. 1 ст. 366 КК, яка діяла на час вчинення злочину, не передбачалось.

Слід зазначити, що суд мав право призначити засудженим додаткове покарання, передбачене санкцією ч. 1 ст. 366 КК, на підставі ч. 2 ст. 55 КК, однак посилання на цю норму Загальної частини КК як у постановленому вирокі, так і у вивчених матеріалах немає.

У зв'язку із зазначеним вважаємо за необхідне звернути увагу на висновки Верховного Суду України, зроблені за результатами перегляду справи № 5-19к11 (постанова Верховного Суду України від 28 листопада 2011 р.) та справи № 5-25к11 (постанова Верховного Суду України від 21 листопада 2011 р.), в яких зазначено таке.

Санкцією ч. 1 ст. 366 КК — до зміни її редакції Законом № 3207-VI — було передбачено покарання у виді штрафу до п'ятдесяти нмдг або обмеження волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

За граматичним способом тлумачення — наявність у тексті санкції розділового сполучника «або» є місцем синтаксичного розриву тексту, і тому один із видів основного покарання (штраф) належало розглядати як альтернативний вид іншому, зазначеному в цій же санкції виду основного покарання (обмеження волі), але вже в поєднанні останнього з додатковим покаранням — позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, оскільки між цими основним і додатковим покараннями в редакції санкції ч. 1 ст. 66 КК, що діяла до набуття чинності Законом № 3207-VI, не було передбачено пунктуаційного знака «кома». Таким чином, додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю могло бути застосоване лише при призначенні основного покарання у виді обмеження волі. Суд міг призначити додаткове покарання і при призначенні основного покарання

у виді штрафу, але лише на підставі ч. 2 ст. 55 КК з обов'язковим посиланням на цю норму Загальної частини КК у постановленому вирокі.

Законом № 3207-VI у санкцію ч. 1 ст. 366 КК внесено зміни — після слів «обмеження волі на строк до трьох років» поставлено пунктуаційний знак «кома», тому зараз додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років може бути обрано при призначенні основного покарання як у виді штрафу, так і у виді обмеження волі.

Кримінальне покарання має особистий характер. Тому законом передбачені певні заходи проти того, щоб штраф, призначений неповнолітньому, сплачувався за нього батьками чи іншими особами. З цією метою встановлено, що штраф застосовується лише до неповнолітніх, які можуть його сплатити за рахунок свого доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення. Тому рішення про призначення неповнолітньому покарання у виді штрафу має бути обґрунтованим в описово-мотивувальній частині вироку.

Наприклад, вироком Євпаторійського міського суду АР Крим від 20 липня 2012 р. неповнолітній Р. за злочин, вчинений 17 квітня 2012 р., передбачений ч. 3 ст. 15 і ч. 1 ст. 185 КК, призначено покарання у виді штрафу в розмірі 510 грн.

Ухвалою Апеляційного суду АР Крим від 18 вересня 2012 р. вирок суду було скасовано, а кримінальну справу повернуто на новий судовий розгляд у зв'язку із тим, що судом першої інстанції на порушення вимог кримінального закону призначено покарання у виді штрафу в розмірі 510 грн, що не відповідає межам, установленим в санкції цієї статті (від п'ятдесяти до ста нмдг, тобто від 850 грн до 1 тис. 700 грн).

Крім цього, призначаючи покарання у виді штрафу неповнолітній засуджений, суд належним чином не виконав вимог ст. 99 КК, яка передбачає застосування штрафу лише до тих неповнолітніх осіб, які мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернуте стягнення, оскільки не дослідив доказів щодо наявності у Р. достатнього для сплати штрафу доходу, коштів або майна та не навів у вирокі відповідних мотивів прийнятого рішення.

Необґрунтовано, на думку авторів узагальнення Апеляційного суду Хмельницької обл., прийнято рішення Шепетівським міськрайонним судом про призначення покарання у виді штрафу із застосуванням ст. 69 КК у розмірі 510 грн за злочин, передбачений ч. 3 ст. 185 КК, непов-

нолітньому Р., який навчався у 9-му класі загальноосвітньої школи і жодних доходів не мав. Посилання суду на наявність у Р. вкладу в банківській установі «Копилка дітям» слід визнати неприйнятним, оскільки цими коштами він міг самостійно розпоряджатися після досягнення повноліття, тобто лише у 2015 р. Крім того, суд у вирокі взагалі не мотивував свого рішення про застосування до Р. ст. 69 КК, а лише послався на наявність обставин, що пом'якшують покарання, без їх наведення у вирокі.

Трапляються випадки призначення щодо неповнолітньої особи штрафу із розстрочкою. На практиці суди, застосовуючи розстрочку виплат, насамперед виходять з оцінки даних про особу неповнолітнього, і лише потім враховують наявність самостійного доходу та ін.

Наприклад, вироком Фрунзенського районного суду м. Харкова від 11 травня 2012 р. неповнолітньому П. за злочин, передбачений ч. 1 ст. 190 КК, призначено покарання у виді штрафу розміром 510 грн з розстрочкою його виплати трьома рівними частинами по 170 грн протягом 3-х місяців. Призначаючи таке покарання, суд виходив з того, що підсудний раніше не судимий, за місцем навчання характеризується добре, вчиться і отримує стипендію та соціальні виплати.

Вивчення узагальнень судової практики, що надійшли для проведення аналізу, свідчить про наявність труднощів у застосуванні штрафу, які виникають при вирішенні питання про чинність та зворотню дію закону про кримінальну відповідальність у часі.

Закон № 4025-VI, яким внесено зміни до КК і встановлено нові розміри штрафів за вчинення деяких злочинів, опубліковано 17 грудня 2011 р. в газеті «Голос України». Цей Закон набрав чинності через один місяць з дня його опублікування, тобто із 17 січня 2012 р.

За загальним правилом законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення діяння, слід вважати відповідний закон, який до початку цього діяння набрав законної сили і до закінчення діяння не втратив її.

Автори узагальнень звернули увагу на такі помилки судів.

Вироком Залізничного районного суду м. Сімферополя від 6 червня 2012 р. Ш. за вчинення в період із 25 жовтня 2011 р. по 13 січня 2012 р. злочину, передбаченого ч. 1 ст. 204 КК, призначено основне покарання у виді штрафу в розмірі двох тисяч нмдг, тобто 34 тис. грн, з конфіскацією незаконно виготовленої продукції.

Ухвалою Апеляційного суду АР Крим від 7 серпня 2012 р. вирок суду було змінено на підставі того, що суд першої інстанції неправильно призначив Ш. покарання у виді штрафу в розмірі 34 тис. грн, не взявши до уваги те, що на час вчинення засудженим злочину максимальний штраф, передбачений санкцією вказаної статті, складав 1 тис. 50 нмдг (17 тис. 850 грн), а не 2 тис. нмдг (34 тис. грн), як призначив суд, тобто неправильно застосував закон, чинний із 17 січня 2012 р., який не поширювався на вчинений до вказаної дати злочин.

Вироком Свердловського міського суду Луганської обл. від 16 лютого 2012 р. К. за вчинення 20 січня 2010 р. злочину, передбаченого ч. 1 ст. 367 КК, призначено покарання у виді штрафу розміром 6 тис. 800 грн з позбавленням права обіймати організаційно-розпорядчі посади на підприємствах, організаціях, установах строком на два роки.

Ухвалою Апеляційного суду Луганської обл. від 8 травня 2012 р. цей вирок змінено в частині призначення штрафу (знижено розмір штрафу до 2 тис. 550 грн), оскільки суд першої інстанції не врахував, що на момент вчинення злочину максимальний розмір штрафу, визначений санкцією ч. 1 ст. 367 КК, становив сто п'ятдесят нмдг, тобто 2 тис. 550 грн, а відповідно до вимог ст. 4 КК караність діяння визначається законом про кримінальну відповідальність, дійсним на час вчинення цього діяння, та згідно з ч. 2 ст. 5 КК кримінальний закон, що посилює кримінальну відповідальність, не має зворотної дії в часі.

Вироком Лебединського районного суду Сумської обл. від 16 жовтня 2012 р. Л. за вчинення в період із січня по травень 2012 р. злочину, передбаченого ч. 1 ст. 213 КК, призначено основне покарання у виді штрафу в розмірі 1 тис. 700 грн (ста нмдг), тобто в редакції закону, який діяв до 17 січня 2012 р., хоча необхідно було застосувати штраф відповідно до редакції закону від 15 листопада 2011 р. — від п'ятисот нмдг до тисячі п'ятисот нмдг. В апеляційному порядку справа не розглядалася.

В іншій справі вироком Сумського районного суду Сумської обл. від 4 березня 2012 р. Д. за вчинення в період з липня по 30 вересня 2011 р. злочину, передбаченого ч. 1 ст. 213 КК, призначено покарання у виді штрафу в розмірі 2 тис. грн.

У цьому випадку суд правильно призначив покарання в межах санкції ч. 1 ст. 213 КК, що діяла в редакції до введення в дію Закону № 4025-VI, оскільки санкція в редакції нового закону встановила за такий злочин більш високу мінімальну і

максимальну межу основного покарання у виді штрафу (від п'ятиста до тисячі п'ятисот нмдг). Однак у даному випадку суд допустив іншу помилку — визначив штраф не в кратному вираженні до цілих нмдг.

В узагальненні Апеляційного суду Миколаївської обл. наведено такий приклад.

Вироком Жовтневого районного суду Миколаївської обл. від 19 січня 2012 р. Б. за злочин, передбачений ч. 1 ст. 367 КК, призначено покарання у виді штрафу в розмірі 4 тис. 250 грн. Ухвалою Апеляційного суду Миколаївської обл. від 3 квітня 2012 р. зазначений вирок змінено в частині призначеного покарання — зменшено суму штрафу до 2 тис. 250 грн. Колегія суддів цього суду зазначила, що на час вчинення Б. протиправних дій — 21 серпня 2009 р., була чинною редакція ч. 1 ст. 367 КК, санкція якої передбачала штраф у розмірі від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти нмдг. Оскільки санкція ч. 1 ст. 367 КК в редакції Закону № 4025-VI посилила кримінальну відповідальність, то відповідно до вимог ч. 2 ст. 5 КК такий закон не мав зворотної сили. За цих обставин колегія суддів дійшла висновку про необхідність зміни вироку в частині призначеного Б. покарання зі зменшенням розміру штрафу.

Зазначена справа була предметом перегляду Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, за результатами якого зазначене вище судове рішення апеляційної інстанції залишено без змін.

Вивчення надісланих узагальнень судової практики також показало, що практично в усіх рішеннях, прийнятих суддями з питання застосування Закону № 4025-VI, констатується, що встановлення цим Законом в окремих санкціях статей КК покарання у виді штрафу замість передбаченого до змін законодавства позбавлення волі, є пом'якшенням кримінальної відповідальності, а тому цей Закон має зворотню силу, тобто розповсюджується на діяння, вчинені до набрання ним чинності.

Проте основні труднощі полягають у тому, щоб визначити граничні межі призначення такого виду покарання, як штраф після набуття чинності Законом № 4025-VI.

Зважаючи на це, слід звернутися до практики Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, в рішеннях яких питання про призначення покарання у виді штрафу аналізувалося з урахуванням положень статей 4, 5 КК.

Так, колегія суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду

України з розгляду цивільних і кримінальних справ 25 вересня 2013 р. розглянула справу щодо Ш. за касаційними скаргами заступника прокурора Хмельницької обл. та захисника на вирок Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької обл. від 2 березня 2012 р. й ухвалу Апеляційного суду Хмельницької обл. від 26 червня 2012 р.

Цим вироком Ш. засуджено: за ч. 3 ст. 212 КК — до покарання у виді штрафу в розмірі двадцяти тисяч нмдг (340 тис. грн) з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності, на строк три роки та з конфіскацією усього майна, яке є власністю засудженого, крім житла; за ч. 2 ст. 366 КК — до покарання у виді позбавлення волі на строк чотири роки з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності, на строк два роки. На підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів остаточне покарання Ш. визначено у виді позбавлення волі на строк чотири роки та штрафу в розмірі двадцяти тисяч нмдг (340 тис. грн) із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності, на строк три роки та з конфіскацією усього майна, яке є власністю засудженого, крім житла.

Залишивши зазначені вище судові рішення першої та апеляційної інстанцій без змін, а касаційні скарги заступника прокурора Хмельницької обл. та захисника без задоволення, суд касаційної інстанції вказав, зокрема, на таке.

Безпідставними є доводи прокурора про те, що згідно з ч. 2 ст. 53 КК покарання засудженому у виді штрафу за ч. 3 ст. 212 КК мало бути призначено не в межах санкції частини статті цього Кодексу, а в розмірі несплачених податків, тобто 2 млн 96 тис. 870 грн.

У вироку встановлено, що злочин, передбачений ч. 3 ст. 212 КК, Ш. вчинив протягом жовтня 2007 р. — вересня 2009 р. Санкцією ч. 3 ст. 212 КК на час вчинення засудженим вказаного злочину було передбачене основне покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до 10 років.

Відповідно до Закону № 4025-VI, який набрав чинності 17 січня 2012 р., основним покаранням, передбаченим у ч. 3 ст. 212 КК, став штраф від

п'ятнадцяти до двадцяти п'яти нмдг, а в ч. 2 ст. 53 КК встановлено правило, що за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад три тисячі нмдг, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок учинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

За класифікацією, наведеною у ст. 12 КК, цей злочин віднесений до тяжких, таким і залишився, а тому покарання за його вчинення, на думку колегії суддів, має призначатись як за тяжкий злочин, тобто в межах санкції тієї норми, яка є чинною на час розгляду судом справи, що відповідає вимогам статей 4, 5 КК.

Згідно з вимогами ст. 5 КК зворотню дію в часі повинні мати лише ті положення Закону № 4025-VI, що пом'якшують кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшують становище винної особи, тобто більш м'якою є санкція за злочин, в якій основне покарання у виді позбавлення волі на певний строк було замінене на штраф.

Внесене до ч. 2 ст. 53 КК положення цього Закону (розмір штрафу, що призначається судом за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад три тисячі нмдг, не може бути меншим за розмір завданої злочинцем майнової шкоди або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу), вперше введено у кримінальне законодавство України, ніколи не існувало раніше і за своїм змістом значно посилює кримінальну відповідальність, а отже, згідно зі ст. 5 КК не може мати зворотної дії в часі, тобто поширюватись на осіб, які вчинили злочини до набрання чинності Законом № 4025-VI.

Такий висновок підтверджується Прикінцевими та перехідними положеннями зазначеного Закону, якими встановлено, що особам, які відбувають покарання у виді громадських чи виправних робіт, арешту, обмеження чи позбавлення волі на певний строк за вчинення злочинів, за якими цим законом передбачається встановлення основного покарання лише у виді штрафу, невідбута частина покарання знижується до відповідного розміру штрафу за правилами, встановленими ч. 5 ст. 53 КК (перерахунок більш м'яких видів покарань, ніж позбавлен-

ня волі, здійснюється перед цим за правилами, встановленими ч. 1 ст. 72 КК).

Тобто зазначеними вище положеннями Закону № 4025-VI не передбачено зниження невідбутої частини цих видів покарань до штрафу в розмірі, більшому за граничний розмір штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК (посилання на ч. 2 ст. 53 КК відсутні). У цій частині закону вжито вислів про зниження зазначених вище видів покарань до штрафу, що відповідає меті Закону № 4025-VI — гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності, зокрема тих осіб, котрі вчинили їх до набрання Законом чинності.

Тобто особа, яка вчинила передбачений ч. 3 ст. 212 КК злочин до набрання Законом № 4025-VI чинності та засуджується після 17 січня 2012 р., з урахуванням вимог ст. 5 КК та принципу правової визначеності не може бути у гіршому становищі, ніж особи, які вчинили такий саме злочин, засуджені та відбували покарання до набрання цим законом чинності.

З огляду на наведене, колегія суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ дійшла висновку, що при призначенні III. покарання за ч. 3 ст. 212 КК в редакції Закону № 4025-VI кримінальний закон застосовано правильно і підстав для скасування судових рішень немає.

Наступний приклад. Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України у постанові від 30 жовтня 2014 р. (справа 5-26кс14), розглянувши заяву засудженого (Особа 1) про перегляд ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 червня 2014 р. щодо Особи 1, встановила таке.

Вироком Ленінського районного суду м. Миколаєва від 13 грудня 2012 р. Особу 1 засуджено за ч. 3 ст. 212 КК з урахуванням вимог ч. 2 ст. 53 КК у редакції Закону № 4025-VI до штрафу у розмірі 2 млн 165 тис. 252 грн з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, на строк три роки з конфіскацією всього майна, яке є власністю засудженого; ч. 2 ст. 366 КК (у редакції Закону від 5 квітня 2001 р.) до позбавлення волі на строк чотири роки з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, на строк два роки. На підставі ч. 1 ст. 70 КК Особі 1 призначено покарання — позбавлення волі на строк чотири роки з позбавленням права обійма-

ти посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, на строк три роки з конфіскацією усього майна, яке є власністю засудженого.

Особу 1 визнано винуватим у тому, що він, обіймаючи посаду директора підприємства, склав завідомо неправдиву декларацію про податок на додану вартість за квітень 2008 р., подав її до Державної податкової інспекції Ленінського району в м. Миколаєві й у такий спосіб ухилився від сплати 2 млн 165 тис. 252 грн податку, що призвело до фактичного ненадходження до бюджету коштів в особливо великих розмірах.

Апеляційний суд Миколаївської обл. ухваляю від 5 листопада 2013 р. вирок щодо Особи 1 змінює: перекваліфікував дії засудженого із ч. 2 ст. 366 КК (у редакції Закону від 5 квітня 2001 р.) на ч. 1 ст. 366 КК (у редакції Закону від 1 травня 2008 р.), на підставі ст. 49 КК звільнив Особу 1 від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності й постановив вважати його засудженим за ч. 3 ст. 212 КК (у редакції Закону № 4025-VI) з урахуванням положень ч. 2 ст. 53 КК (у редакції Закону № 4025-VI) до штрафу у розмірі 2 млн 165 тис. 252 грн із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, на строк три роки з конфіскацією всього майна, яке є власністю засудженого. У решіті вирок залишено без змін.

Колегія суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухваляю від 17 червня 2014 р. зазначені судові рішення щодо Особи 1 залишила без змін.

Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України перевірила судові рішення, обговорила доводи заяви і додані до неї матеріали та встановила таке.

Вирішуючи питання щодо наявності підстав для перегляду ухвали колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 червня 2014 р. за умовами й у порядку, передбаченому п. 1 ч. 1 ст. 400¹² Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. (далі — КПК 1960 р.), Верховний Суд України вбачає, що суспільно небезпечні діяння, щодо яких касаційним судом постановлені оскаржувані ухвали та ухвала, надана для порівняння, є подібними, але одні й ті самі норми закону про кримінальну відповідальність щодо цих діянь застосовані неоднаково.

Предметом перегляду даної справи є неоднакова правова позиція суду касаційної інстанції щодо зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі.

Висновок про правильне застосування норми кримінального закону з приводу порушеного питання викладено у постанові Верховного Суду України у справі № 5-26кс14.

Відповідно до зазначеного висновку при вирішенні питання про караність (у частині основного покарання) діяння, передбаченого ч. 3 ст. 212 КК, вчиненого особою до набрання чинності Законом № 4025-VI, слід керуватися положеннями ч. 3 ст. 5 КК і визначатись у межах санкції ч. 3 ст. 212 КК в редакції Закону № 4025-VI з урахуванням положень ч. 2 ст. 53 КК в редакції, яка діяла на момент вчинення зазначеного злочину.

Згідно зі ст. 400²⁵ КПК 1960 р. рішення Верховного Суду України, ухвалені за наслідками розгляду справи про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності зазначену норму/норми закону, та для усіх судів України.

У кримінальній справі, в якій ставилось під сумнів рішення касаційного суду, встановлено, що інкриміноване Особі 1 ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) було вчинено у квітні 2008 р. На той час санкція ч. 3 ст. 212 КК взагалі не передбачала покарання у вигляді штрафу, а з набранням чинності Законом № 4025-VI передбачає виключно покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі нмдг. Таким чином, караність (в частині основного покарання) діяння, вчиненого суб'єктом до набрання чинності зазначеним Законом, зважаючи на ч. 1 ст. 5 КК та вид і класифікацію покарання (штраф/позбавлення волі), передбачені ст. 51 КК, має визначатись у межах нової редакції санкції ч. 3 ст. 212 КК — штраф у розмірі від п'ятнадцяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч нмдг.

При цьому слід мати на увазі, що друге рішення ч. 2 ст. 53 КК у редакції Закону № 4025-VI на відміну від ч. 2 ст. 53 КК у редакції, що діяла на момент вчинення інкримінованого Особі 1 суспільно небезпечного діяння, містить нове особливе правило призначення покарання у виді штрафу: «за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі нмдг, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової

шкоди, завданої злочином... незалежно від граничного розміру штрафу», і має розглядатися як таке, що в аспекті ч. 2 ст. 5 КК посилює кримінальну відповідальність — воно або зумовлює вихід за межі караності діяння в несприятливому для особи напрямі, або істотно звужує можливість суду при обранні особі міри покарання в межах караності діяння. Отже, зазначене правило не може застосовуватися до діянь, вчинених до набрання чинності Законом № 4025-VI.

Незважаючи на наведене вище, за результатами розгляду справи щодо Особи 1 суди першої та апеляційної інстанцій кваліфікували його дії за ч. 3 ст. 212 КК в редакції Закону № 4025-VI з урахуванням вимог ч. 2 ст. 53 КК в редакції Закону № 4025-VI.

Касаційний суд погодився з таким правозастосуванням судів попередніх інстанцій і зазначені рішення щодо Особи 1 залишив без змін.

У судовому рішенні, наданому для порівняння, касаційний суд дійшов висновку, що положення другого речення ч. 2 ст. 53 КК у редакції Закону № 4025-VI не можуть бути орієнтирами під час призначення покарання у вигляді штрафу, оскільки посилюють кримінальну відповідальність особи, яка вчинила злочин, передбачений ч. 3 ст. 212 КК, до моменту набрання чинності Законом № 4025-VI.

Правова оцінка фактичних та юридичних підстав кваліфікації діянь, інкримінованих Особі 1, у зіставленні з правовою оцінкою суспільно небезпечного діяння, наданого для порівняння, дають підстави для висновку, що касаційний суд зазначені норми закону застосував неправильно.

А тому Верховний Суд України ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 червня 2014 р. щодо Особи 1 скасував, а справу направив на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Інший приклад. Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України в постанові від 13 листопада 2014 р. (5-25кс14), розглянувши заяву засудженого (Особи 1) про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 3 грудня 2013 р. щодо Особи 1, установила таке.

Вироком Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 9 листопада 2012 р. Особу 1 засуджено за: ч. 1 ст. 366 КК до штрафу в розмірі 850 грн, ч. 3 ст. 212 КК — до штрафу в розмірі 100 тис. грн. На підставі ст. 70 КК Особі 1 остаточно визначено штраф у розмірі 100 тис. грн.

Апеляційний суд Дніпропетровської обл. ухвалою від 19 лютого 2013 р. вирок щодо Особи 1 у частині призначення покарання скасував і постановив новий вирок, яким засудженому призначено за: ч. 1 ст. 366 КК штраф у розмірі 850 грн, ч. 3 ст. 212 КК — штраф у розмірі 4 млн 658 тис. 344 грн із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими функціями, на строк два роки з конфіскацією ½ частини майна, яке є власністю засудженого. На підставі ст. 70 КК Особі 1 остаточно визначено штраф у розмірі 4 млн 658 тис. 344 грн із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими функціями, на строк два роки, з конфіскацією ½ частини майна, яке є власністю засудженого.

Колегія суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 3 грудня 2013 р. в порядку ст. 395 КПК 1960 р. вирок апеляційного суду щодо Особи 1 змінила. На підставі статей 49, 74 КК звільнила засудженого від покарання, призначеного за ч. 1 ст. 366 КК, у зв'язку із закінченням строків давності та визнала вважати його засудженим за ч. 3 ст. 212 КК до штрафу в розмірі 4 млн 658 тис. 344 грн із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими функціями, на строк два роки, з конфіскацією ½ частини майна, яке є його власністю.

Особу 1 визнано винуватим у тому, що він, обіймаючи посаду директора приватного підприємства, в період з першого кварталу 2009 р. по другий квартал 2010 р. всупереч вимогам п. 5.1, підпункту 5.3.9 п. 5.3 ст. 5 Закону від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР «Про оподаткування прибутку підприємств» та підпункту 7.4.5 п. 7.4 ст. 7 Закону від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР «Про податок на додану вартість» шляхом службового підроблення завищив валові витрати і податковий кредит, оформив безтоварні операції з придбання товарно-матеріальних цінностей і в такий спосіб ухилився від сплати податку на прибуток та податку на додану вартість на загальну суму 4 млн 658 тис. 344 грн.

Верховний Суд України, розглядаючи заяву з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 400¹² КПК 1960 р., дійшов такого висновку.

Відповідно до закону підставою для перегляду судових рішень Верховним Судом України, що набрали законної сили, є неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих

норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень.

Предметом перегляду цієї справи є неоднакове застосування судом касаційної інстанції зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі.

Вирішуючи питання стосовно неоднакового застосування судом касаційної інстанції ст. 5 КК, Верховний Суд України зазначив, що надані для порівняння ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 липня 2014 р. та постанова Верховного Суду України від 22 травня 2014 р. не можуть бути підставами для перегляду оспорюваного рішення, оскільки першою з них скасовано ухвалу апеляційного суду і справу направлено на новий апеляційний розгляд без правозастосовного висновку щодо ч. 3 ст. 212 КК, а друга — за своєю правовою природою не є рішенням касаційного суду.

В аспекті положень п. 1 ч. 1 ст. 400¹² КПК 1960 р. для порівняння з оспореним рішенням може використовуватись ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 липня 2014 р. щодо Особи 6, в якій суспільно небезпечні діяння є подібними до тих, щодо яких постановлена оскаржувана ухвала, а одні й ті самі норми закону про кримінальну відповідальність щодо цих діянь застосовані по-різному.

У зазначеній ухвалі зроблено висновок про правильність рішення суду апеляційної інстанції, який з огляду на ч. 3 ст. 5 КК зменшив розмір призначеного Особі 6 покарання у виді штрафу до межі санкції ч. 3 ст. 212 КК у редакції Закону № 4025-VI без урахування положень ч. 2 ст. 53 КК у редакції цього Закону про те, що за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі нмдг, розмір штрафу не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, оскільки злочин Особа 1 вчинила до набрання чинності цим Законом.

Водночас в оспорюваній ухвалі суд касаційної інстанції визнав законним рішення апеляційного суду про призначення Особі 1 основного покарання у виді штрафу в розмірі заподіяної шкоди за злочин, передбачений ч. 3 ст. 212 КК, учинений ним до 17 січня 2012 р. (день набрання чинності Законом № 4025-VI).

Зіставлення правових висновків оскарженого та порівнюваного судових рішень дає підстави зробити висновок про наявність неоднакового застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень.

Висновок про правильне застосування норми кримінального закону з приводу порушеного у заяві питання викладено у постанові Верховного Суду України у справі № 5-26 кс14.

Відповідно до цього висновку при вирішенні питання про караність діяння (у частині основного покарання), передбаченого ч. 3 ст. 212 КК, вчиненого особою до набрання чинності Законом № 4025-VI, слід керуватись положеннями ч. 3 ст. 5 цього Кодексу і визначатись у межах санкції ч. 3 ст. 212 КК у редакції Закону № 4025-VI з урахуванням положень ч. 2 ст. 53 КК у редакції, що діяла на момент вчинення злочину.

Нормативне тлумачення положень ст. 5 КК у системному зв'язку з положеннями ст. 53 КК у редакції, що діяла до набрання чинності Законом № 4025-VI, і конкретним змістом фактичних обставин справи, а також правильність практики застосування цих норм у контексті інших подібних фактичних обставин справи переконують у помилковості висновків суду касаційної інстанції, який погодився з правозастосуванням ч. 3 ст. 212 КК у редакції Закону № 4025-VI без урахування положень ч. 2 ст. 53 КК в редакції, що діяла до набрання чинності Законом № 4025-VI, і водночас зобов'язують скасувати це рішення як незаконне та направити справу на новий касаційний розгляд.

Тому Верховний Суд України ухвалу колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 3 грудня 2013 р. щодо Особи 1 скасував, а справу направив на новий касаційний розгляд.

Наведене свідчить, що новий закон слід застосовувати у тій частині, де він не погіршує становище особи порівняно із законом, який діяв на час вчинення злочину.

Слід визнати позитивним прагнення законодавця до створення дієвих альтернатив реальному позбавленню волі, в тому числі через посилення ролі такого майнового покарання, як штраф. Зміни, внесені в санкції статей Особливої частини КК, свідчать про розширення сфери застосування штрафу і скорочення меж застосування позбавлення волі, особливо це стосується злочинів у сфері господарської діяльності. Таким

чином, штраф стає дійсно суттєвою альтернативою позбавленню волі. Однак не можна односторонньо розцінювати усі прийняті законодавчі новели як подальшу «лібералізацію» системи покарань.

Судова практика корегує прагнення законодавця до підвищення суворості штрафних санкцій. Передусім це стосується призначення покарання у виді штрафу відповідно до ст. 69 КК. У цій статті вказано, що за наявності кількох обставин, які пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, за такий злочин. У цьому випадку суд не має права призначити покарання нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в Загальній частині цього Кодексу.

Ураховуючи, що штраф — це найбільш м'яке основне покарання за системою видів покарань, визначених у ст. 51 КК, перехід до більш м'якого покарання є неможливим. А при призначенні покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції, належить враховувати обмеження, передбачені ст. 69 КК в редакції Закону № 4025-VI.

Так, вироком Личаківського районного суду м. Львова від 18 грудня 2012 р. О. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 204 КК, із застосуванням ст. 69 КК призначено покарання у виді штрафу в розмірі 3 тис. 400 грн (двісті нмдг).

Призначаючи підсудному О. покарання, суд урахував характер і тяжкість вчиненого ним злочину, його наслідки, особу винного, який вперше притягується до кримінальної відповідальності, позитивну характеристику з місця проживання, той факт, що підсудний є інвалідом третьої групи, ліквідатором наслідків аварії на ЧАЕС, нагороджувався пам'ятною відзнакою як ліквідатор наслідків на ЧАЕС, не має інших джерел доходу, крім пенсії, та дійшов правильного висновку, що йому слід призначити покарання у виді штрафу із застосуванням ст. 69 КК (санкція ч. 1 ст. 204 КК — від однієї до двох тисяч нмдг).

Вироком Старобільського районного суду Луганської обл. від 10 травня 2012 р. Ч. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 367 КК, призначено покарання із застосуванням ст. 69 КК (до

додаткового покарання) у виді штрафу у розмірі двохсот п'ятдесяти нмдг, що становить 4 тис. 250 грн, без позбавлення права обіймати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими функціями. Суд при цьому врахував наявність кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, зокрема, щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, знаходження на утриманні дружини пенсійного віку, а також дані про особу засудженого, який раніше не судимий, виключно позитивно характеризується на роботі та в побуті.

Вироком Кілійського районного суду Одеської обл. від 5 березня 2012 р. П. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 204 КК, призначено покарання у виді штрафу із застосуванням ст. 69 КК в розмірі 510 грн (тридцять нмдг). При призначенні покарання суд врахував ступінь тяжкості, характер злочину, особу підсудної, обставини, які пом'якшують і обтяжують покарання, матеріальне становище підсудної, її щире каяття та активне сприяння розкриттю злочину.

В іншій справі вироком Керченського міського суду АР Крим від 15 травня 2012 р. П., 1940 р. н., за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 204 КК, призначено покарання у виді штрафу розміром 1 тис. 700 грн (сто нмдг) з конфіскацією незаконно виготовлених алкогольних напоїв. Апеляційний суд АР Крим ухвалою від 10 липня 2012 р. цей вирок змінив, оскільки дійшов висновку, що при призначенні покарання П. суд першої інстанції не врахував належним чином дані про особу засудженої, яка раніше не була судимою, характеризується позитивно, є пенсіонеркою, щиро покаялась у вчиненому, та призначив засудженій покарання із застосуванням ст. 69 КК у виді штрафу розміром 510 грн (тридцять нмдг) з конфіскацією незаконно виготовлених алкогольних напоїв.

Вироком Київського районного суду м. Одеси від 15 березня 2012 р. Н. за злочин, передбачений ч. 1 ст. 204 КК, призначено покарання у виді штрафу розміром 8 тис. 500 грн (п'ятсот нмдг) з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання для її виготовлення. Не погодившись з призначеним покаранням, Н. подала апеляційну скаргу. 17 липня 2012 р. Апеляційний суд Одеської обл. постановив ухвалу, якою апеляцію засудженої Н. задовольнив, а зазначений вирок стосовно неї змінив. Засудженій було призначено покарання за ч. 1 ст. 204 КК із застосуванням ст. 69 КК у виді штрафу розміром 1 тис. 700 грн (сто нмдг). При призначенні покарання Апеля-

ційний суд Одеської обл. вказав, що судом першої інстанції не враховано дані щодо особи засудженої, обставини, які пом'якшують покарання, її матеріальне становище, щире каяття та активне сприяння розкриттю злочину, а також той факт, що вона є пенсіонеркою, пенсія якої становить 800 грн.

Вироком Ленінського районного суду м. Полтави від 19 серпня 2012 р. М. за злочин, передбачений ч. 2 ст. 213 КК (санкція від тисячі п'ятисот до двох тисяч нмдг), із застосуванням ст. 69 КК призначено покарання у виді штрафу в розмірі 10 тис. грн. Як зазначено у вироку, при призначенні покарання суд урахував визнання вини та щире каяття підсудного, відсутність тяжких наслідків, наявність у нього важкого захворювання. Встановивши декілька обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, призначив М. покарання нижче від найнижчої межі, встановленої санкцією цієї частини статті. При цьому призначений судом розмір штрафу відповідає вимогам ст. 53 КК, тобто є більшим, ніж тридцять нмдг. Разом з тим суд допустив іншу помилку, визначивши розмір штрафу не в кратності до цілих нмдг (становить 588,32 нмдг), що не передбачено законом.

Призначення штрафу як більш м'якого покарання, ніж передбачено санкціями Особливої частини КК, є законним, але тільки за умови дотримання судом вимог ч. 1 ст. 69 КК.

Однак відсутність належного вмотивування такого рішення у деяких вироках дає підстави для сумніву в їх обґрунтованості, і відповідно, законності таких судових рішень.

Так, необґрунтованим, на думку авторів узагальнення Апеляційного суду Волинської обл., є призначення Ківерцівським районним судом покарання Р. Б. за злочин, передбачений ч. 1 ст. 204 КК, із застосуванням ст. 69 КК у виді штрафу в сумі 6 тис. грн та 7 тис 500 грн відповідно. Взавши до уваги пом'якшуючі обставини: визнання засудженими своєї вини, щире каяття суд у той же час не врахував, що торгівля незаконно виготовленими алкогольними напоями була постійним джерелом їх доходів, вони збули велику кількість спиртних напоїв та мали на меті й далі продовжувати такий збут.

Допускають суди й інші помилки.

Так, вироком Троїцького районного суду Луганської обл. від 20 червня 2012 р. А. за вчинення злочинів, передбачених: ч. 3 ст. 368³ КК, призначено покарання у виді штрафу розміром

11 тис. 900 грн (сімсот нмдг) з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, строком на один рік, ч. 1 ст. 366 КК, — два роки обмеження волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, строком на один рік. Остаточо на підставі ст. 70 КК призначено покарання у виді двох років обмеження волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, строком на один рік та зі штрафом у розмірі 11 тис. 900 грн., які постановлено виконувати самостійно. На підставі ст. 75 КК засудженого звільнено від відбування основного покарання у виді обмеження волі строком на один рік шість місяців. Ухвалою Апеляційного суду Луганської обл. від 16 жовтня 2012 р. за апеляцією прокурора вирок скасовано з направленням справи на новий судовий розгляд з підстав порушення вимог ч. 1 ст. 65 КК, оскільки мінімальний розмір штрафу, передбачений ч. 3 ст. 368³ КК, становить п'ять тисяч нмдг, тобто 85 тис. грн, та вимог статей 70, 75 КК, згідно з якими ст. 75 КК не застосовується, якщо до покарання, визначеного остаточно за сукупністю злочинів, входить такий вид основного покарання, як штраф.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 69 КК (у редакції Закону № 4025-VI) за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі нмдг, суд з підстав, передбачених цією частиною, може призначити основне покарання у виді штрафу, розмір якого не більше ніж на чверть нижчий від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

Апеляційні суди Закарпатської та Донецької областей повідомили про допущені судами помилки при зменшенні розміру штрафу із застосуванням положень ч. 1 ст. 69 КК до засуджених, які вчинили злочин, передбачений ч. 1 ст. 203² КК, санкція якої передбачає покарання у виді штрафу в розмірі від десяти до сорока тисяч нмдг, тобто перевищує розмір у три тисячі нмдг.

Виходячи з положень закону, суд, призначаючи особі покарання за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 203² КК, за наявності обставин, визначених у ч. 1 ст. 69 КК, може пом'якшити передбачене санкцією частини цієї статті основне покарання у виді штрафу (мінімальна межа якого становить десять тисяч нмдг (17 тис. грн)),

призначивши його в розмірі не більш ніж на чверть нижче від найнижчої межі, тобто не менш як сім з половиною тисяч нмдг (127 тис. 500 грн).

Разом з тим за вчинення вказаного злочину із застосуванням ст. 69 КК вироком Амвросіївського районного суду Донецької обл. від 31 жовтня 2012 р. Ю. призначено штраф у розмірі 3 тис. 60 грн, вироком цього ж суду від 20 листопада 2012 р. З. — штраф у розмірі 5 тис. 100 грн, вироком Калініського районного суду м. Горлівки від 11 жовтня 2012 р. Є. — штраф у розмірі 20 тис. грн, вироком Будьонівського районного суду м. Донецька від 13 червня 2012 р. Ф. — штраф у розмірі 17 тис. грн, що не відповідає вимогам ч. 1 ст. 69 КК.

Вироком Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської обл. від 12 грудня 2012 р. В. за злочин, передбачений ч. 1 ст. 203² КК, призначено покарання із застосуванням ст. 69 КК у виді штрафу в розмірі ста вісімдесяти нмдг, що становить 3 тис. 60 грн з конфіскацією грального обладнання, хоча суд повинен був призначити штраф у розмірі не менше 127 тис. 500 грн (санкція ч. 1 ст. 203² КК за Законом від 22 грудня 2010 р. № 2852-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства про заборону грального бізнесу в Україні» передбачала штраф від десяти до п'ятдесяти тисяч нмдг, а потім за Законом № 4025-VI — від десяти до сорока тисяч нмдг).

Аналогічні помилки допускали деякі місцеві суди Луганської обл.

Так, вироком Брянківського міського суду Луганської обл. від 20 вересня 2012 р. С. за злочин, передбачений ч. 1 ст. 203² КК, із застосуванням ст. 69 КК призначено покарання у виді штрафу розміром 510 грн. Ухвалою Апеляційного суду Луганської обл. від 23 листопада 2012 р. цей вирок скасовано з направленням справи на новий судовий розгляд у зв'язку з недотриманням вимог ч. 1 ст. 69 КК та ст. 53 КК.

Вироком Лисичанського міського суду Луганської обл. від 18 липня 2012 р. Б. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 203² КК, призначено покарання із застосуванням ст. 69 КК у виді

штрафу в розмірі 10 тис. грн. Ухвалою Апеляційного суду Луганської обл. від 26 жовтня 2012 р. цей вирок скасовано з направленням справи на новий судовий розгляд, оскільки при призначенні покарання Б. судом першої інстанції у вироку не було наведено обґрунтування застосування ст. 69 КК. За результатами нового розгляду цієї кримінальної справи Б. вироком цього ж суду від 28 грудня 2012 р. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 203² КК, призначено покарання у виді штрафу із застосуванням ст. 69 КК у розмірі 20 тис. грн. У цьому випадку своє рішення про призначення покарання нижче від найнижчої межі, передбаченої санкцією ч. 1 ст. 203² КК, суд належним чином мотивував, однак знову ж не врахував положень ст. 69 КК щодо обмежень у зменшенні штрафу за розміром і необхідністю визначення штрафу в кратності до цілих нмдг.

В узагальненні Апеляційного суду Тернопільської обл. наведено й такий приклад.

Чортківським районним судом Тернопільської обл. вироком від 5 листопада 2012 р. П. за злочин, передбачений ч. 2 ст. 204 КК, із застосуванням ч. 1 ст. 69 КК призначено покарання у виді штрафу в розмірі 2 тис. 550 грн (сто п'ятдесят нмдг) з конфіскацією незаконно виготовленої продукції. Разом з тим відповідно до ч. 1 ст. 69 КК за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу розміром понад три тисячі нмдг, суд з підстав, передбачених цією частиною, може призначити основне покарання у виді штрафу, розмір якого не більше ніж на чверть нижчий від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу. Тобто в даному випадку сума штрафу повинна була становити не менше двох тисяч двохсот п'ятдесяти нмдг або 38 тис. 250 грн.

Зазначений вирок в апеляційному та касаційному порядку не оскаржувався.

Очевидно, що такий підхід судів до призначення покарання у виді штрафу неприпустимий, оскільки суперечить чинним нормам КК.

(Продовження матеріалу буде опубліковано в наступних номерах журналу)